

نقش فضای سبز در جامعه و فضای سبز شهری
زهرا خیرالهی^{1*}، نوروزی¹، اجل لوئیان¹، تنظیفیان¹، حسینی¹، آقائی¹،
همدانیان¹، حیدری¹، مرادی¹ و اسحاقی¹
1- دانشجوی کارشناسی دانشکده کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی
واحد خوراسگان (اصفهان)

چکیده

مجموعه ای از علم و هنر است که دانشجوی این رشته باید هم به علم کشاورزی و هم هنر طراحی مسلط باشد. دانشجوی این رشته باید با تسلط بر علوم مختلف از قبیل طراحی، نقشه کشی، باغبانی و... بتواند طراحی فضای سبز مناسبی برای محوطه های مسکونی، اداری و تجاری و... انجام دهد. همچنین در طراحی پارک و پارکسازی، فضاهای شهری و محوطه های ویژه مثل محوطه های صنعتی، دانشگاهی، شهرک های مسکونی و اتوبانها مهارت کافی را داشته باشد.

تعاریف فضای سبز

اصطلاح فضای سبز، به وسیله برخی از دست اندر کاران برای مفهوم پوشش گیاهی شهرها به کار گرفته شده است. گاری مول اصطلاح منطقه سبز (green area) را برای بیان پوشش سبز شهرها به کار می گیرد. سعیدی آشتیانی فضای سبز را به منطقه ای پوشیده از گیاهان در داخل و اطراف شهرها می گوید که بیشتر دارای دو کارکرد مهم برای شهرها می باشند: تعدیل دما و تلطیف هوا و زیبایی آفرینی.

تعریف و طبقه بندی فضای سبز، توسط گروه مطالعات برنامه ریزی شهری وزارت کشور که دارای دیدگاهی زیست محیطی است نسبت به تعاریف دیگر کاملتر و به حال شهر ما سودمندتر است:

* Fazaye.sabz@gmail.com

- فضای سبز از دیدگاه شهر سازی: عبارت است از بخشی از سیمای شهر که از انواع گیاهان تشکیل یافته است.

- فضای آزاد شهری: فضای بازی است که بالقوه برای گسترش فضای سبز شهری مناسب است.

- فضای سبز از دیدگاه زیست محیطی: عبارت است از فضایی نسبتاً بزرگ، متشکل از گیاهان با ساختی شبه جنگلی و برخوردار از بازدهی زیست محیطی اکولوژیک معین و در خور شرایط زیست محیطی حاکم بر شهر.

فضای سبز طبیعت بی جان شهرها را اصلاح و بهبودی می بخشد و کارکرد آن را به سوی سازگاری طبیعی همان گونه که در طبیعت وجود دارد سوق می دهد. ولی شهر بدوا با حضور جامعه انسانی در جریان تولید اجتماعی خاصی معنی دار می شود. از این رو فضای سبز باید از نظر کمی و کیفی متناسب با حجم فیزیکی شهر (ساختمان ها، خیابان ها، جاده ها) و نیازهای جامعه (نیازهای روانی، گذران فراغت و نیازهای بهداشتی) باشد. امروزه فضای سبز را به دو بخش تقسیم می کنند: 1- فضای سبز شهری 2- فضای سبز صنعتی.

که در اینجا مبحث مورد نظر فضای سبز شهری می باشد.

فضای سبز شهری

آن بخش از فضای سبز که در محدوده شهر طراحی و بنا شده، فضای سبز شهری نامیده می شود.

از نظر اهمیت فضای سبز شهری دارای دو بخش مشترک و مهم است: اول: مجموعه ای از پوشش سبزینه ای شامل درختان، درختچه ها، گلها، بوته ها و چمن که مفهوم فضای سبز را از نظر فیزیونومی و شکل ظاهری القاء می کند. دوم: برآوردن انتظارات و وظایفی شامل بهبود کیفیت زیست محیطی انسان، تامین زیبایی و سایر نیازهای اکولوژیک که به عنوان هدف و وظیفه در احداث فضاهای سبز مستتر می باشد.

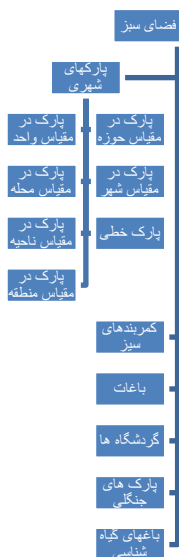
با توجه به اهمیت روز افزون فضاهای سبز شهری و گسترش نقش کلیدی آن در عرصه های مختلف زندگی شهری ، نیاز به تعریف جامعتر که در برگیرنده مفاهیم مورد نیاز در شرایط کنونی باشد وجود دارد ، این مفاهیم شامل موارد و مسایل زیر است :

نقش انسان در سازماندهی و مدیریت فضای سبز.

اعمال خلاقیت‌های مهندسی معماری در طراحی فضاهای سبز.

مبانی مهندسی محیط زیست

لزوم ارائه ضوابط و مقررات و تعیین محاسبات دقیق کارشناسی جهت مشخص کردن سرانه فضای سبز، تفکیک اراضی و رعایت مبانی علمی تخصصی در زمینه های مختلف شامل مکان یابی ، منابع ، منابع طبیعی (آب و خاک و گیاه) تاسیسات زیست محیطی ، بهداشت ، اقتصاد و جامعه شناسی.

نمودار تقسیم بندی فضای سبز شهری

ضروریات فضای سبز

مهمترین اثرات فضای سبز در شهرها، کارکردهای زیست محیطی آنها است که شهرها را به عنوان محیط زیست جامعه انسانی معنی دار کرده و با مقابله با اثرات سوء گسترش صنعت و کاربری نادرست تکنولوژی از یک سو و بالا بردن سطح زیبایی از سوی دیگر، سبب افزایش کیفیت زیستی شهرها می شوند. مهمترین اثرات فضای سبز در شهرها تعدیل دما، افزایش رطوبت نسبی، تلطیف هوا، جذب گرد و غبار، کاهش آلودگی صدا، تولید اکسیژن و جذب دی اکسید کربن، کنترل تشعشعات و بازتاب نور، کنترل ترافیک، زیبایی آفرینی، جذب فون (طبیعت بی جان شهرها را به سوی سیستمهای طبیعی سوق داده)، کنترل باد و شکل گیری تفرجگاهها، تاثیر روانی مطلوب (به دلیل رنگ سبز یا تغییرات فصلی)، ذخیره انرژی (کاهش دما در تابستان و گرم نمودن ساختمانها به عنوان بادگیر) و تاج بری یا برگاب (حرکت و جریان آب را در سطح غیر قابل نفوذ شهر کند کرده) است.

نقش های عمده

- **کاهش دما و افزایش رطوبت نسبی**: فضای سبز در شکل چیره درختی به علت گسترش سطح برگی قابل توجه خود نسبت به سایر اشکال گیاهی می تواند از طریق تعریق سبب افزایش رطوبت نسبی، کاهش دما و تلطیف هوا شود. یک تک درخت، به تنهایی به اندازه ده کولر هوا را مطبوع و خنک می کند. درختان دما را کاهش داده، هوا را به جریان و حرکت وا می دارند و از خشکی هوا جلوگیری می کنند.

- **تغییر میکرو کلیما**: مهمترین نقش فضای سبز و درختان بالا بردن سطح آسایش شهروندان از راه تغییر در میکرو کلیما است. کاهش دما و خنک شدن شهرها به خودی خود سطح آسایش مردم را بالا می برد.

- کاهش میزان سرب: در مناطق پر ترافیک، شهرهای انبوه و شاهراهها درختان (برگها، شاخه ها و حتی تنه درختان) در جذب میزان سرب هوا که از آگزوز ماشینها پراکنده می شود بسیار دارای اهمیت هستند.

استاندارد های فضای سبز:

تعریف استاندارد: استاندارد یعنی سطحی از اجرا که توسط معیارهای سنجش، مشخص شده باشد مانند مقدار فضای بازی که برای هر 1000 نفر جمعیت ساکن در نظر گرفته می شود.

استانداردهای ارائه شده: جنبه های مختلف عملکرد فضای سبز در شرایط مختلف اهمیتی متفاوت پیدا می کنند و حتی اشکال مختلف فضای سبز در شرایط جغرافیایی متفاوت، از نظر چیرگی نوع گیاهان و نیاز جوامع فرق می کند. در منطقه ای ممکن است اهمیت اثرات اکولوژیکی یا تاثیرات زیست محیطی فضای سبز نسبت به اثرات روانی و زیبایی آن ضرورت بیشتری پیدا کند. در اقلیم های مرطوب که امکان رویش درختان با سهولت بیشتری وجود دارد و نیازی به تلطیف هوا یا کاهش دمای محیط، تولید اکسیژن و ... وجود ندارد ممکن است نیاز روانی جوامع به سایر اشکال فضای سبز که یکنواختی محیط را بر هم می زنند بیشتر باشد و در این صورت عامل زیبا شناسی در شکل گیری فضای سبز شهری نقش نسبی بیشتری پیدا می کند. علاوه بر این، قابلیت و امکانات منطقه ای در گسترش یا محدودیت سایر اشکال فضای سبز (تفرجگاههای جنگلی، پارکهای پیرامون شهری و تفرجگاههای خارج از شهر) نیز کاملاً موثر است.

مفاهیم مربوط به فضای سبز شهری:

کمربند سبز: نوار سبزی از درختان و درخچه ها است که به دور شهرها کشیده می شود و دارای کارکرد چند جانبه ای است. کمربند سبز (green belt) بیشتر برای حفاظت شهرها در برابر آلودگی، تلطیف هوا، غربال گرد و غبار، تحدید حدود شهر، گسترش بیرونی آن و جدا کردن بخش درونی شهر از اراضی پیرامونی (buffer zone) به کار می رود.

کمربند سبز محاط کننده: برای تحدید حدود شهر، کنترل گسترش شهر، جلوگیری از رشد بی رویه و به هم خوردن تناسب ساخت مورفولوژی شهر به کار می رود. نقش اصلی آنها به عنوان فضای سبز، تعادل بخشیدن به تفرجگاه درون شهری و نقش فرعی آنها به عنوان شاخص زنده جهت تشخیص روند شهر است.

کمانهای سبز: کمربند های سبز عریصی می باشند که برای مهار رشد بی رویه شهرها و هدایت آنها در جهت دلخواه ، برقراری پیوند میان هسته اصلی شهر و شهرکهای اقماری از یک سو و جدا کردن فضای سبز اصلی شهر از فضای حومه از سوی دیگر به کار می روند.

محور های سبز: این محور ها مشتمل بر محور های سبز درون شهر (فضای سبز امتداد خیابان های شهر) و (برون شهر (فضای سبز جاده ها یی که به طور مستقیم یا از طریق کمربندی به درون شهر راه می یابند).

جنگلداری شهری (urban forestry):

این اصطلاح جدیداً در ترمینولوژی فضای سبز جای باز کرده است و هدف آن سوق دادن شهر ها به سوی فضای سبز ی است که در آن درختان نقش بیشتری داشته باشند و تیمار مدیریت آنها براساس فنون جنگلداری صورت گیرد.

جنگل شهری: جنگل شهری از نظر گاری مول به تمامی پوشش گیاهی درون و پیرامون شهرها گفته می شود . جنگل شهری شامل درختان خیابانها ، رستنیهای موجود در اقامتگاه ها ، پارکها و کمربند های سبز است. تراکم جنگل شهری به نوع استفاده از زمین در محیط شهری بستگی دارد که به چهار منطقه میان شهری ، درون شهری ، برون شهری و روستایی بخش می شود:

الف:منطقه میان شهری

مراکز عمده بازرگانی ، محل صنایع قدیمی و اقامتگاه ها ی با تراکم زیاد و متوسط است . در این منطقه وسعت کمتری از زمین به منظور بالا تخصیص داده می شود و در نتیجه واجد تعداد کمتری درخت است و در بسیاری از موارد کهنسال ترین و رو به زوال ترین درختان در آن دیده می شوند.

ب:منطقه درون شهری

عموما مختص سکونت با تراکم کم ، مراکز تجاری ، داد و ستد ، عرضه صنایع جدید و دهلیزهای تردد است . در این قسمت درختان ، پارکها و فضای سبز

بیشتری یافت می شود و معمولا درختان جوانتری دارد که بعضا با بازمانده جنگلها و درختکاریهای گذشته همراه است.

ج: منطقه برون شهری

منطقه برون شهری بخشی است که در حاشیه منطقه درون شهری واقع شده و غالبا به فعالیتهای کشاورزی تفننی اختصاص دارد.

د: منطقه روستایی

منطقه روستایی مجاور شهرها به مرور به صورت منطقه برون شهری در می آید.

منابع:

- 1- مباحثی پیرامون پارکها ، فضای سبز و تفرجگاهها.
- 2- اصول طراحی فضای سبز در محیط های مسکونی.
- 3- مجموعه سمینار فضای سبز.
- 4- فضای سبز ضرورت و طراحی.
- 5- مجموعه مقالات علمی و تخصصی فضای سبز.